A. G. GRIGORÝANS

BIZI GURŞAÝAN ÄLEM

Umumy orta bilim berýän mekdepleriň 1-nji synpy üçin derslik

10-njy neşir

Özbegistan Respublikasynyň Halk bilimi ministrligi tassyklady

Çolpan adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýi
Daşkent – 2013

UO'K: 502.2=512.164(075)
KBK 20.1(5Tur)ya71
G67

Jogapkär redaktor **Akbar Bahramow**

S y n ý a z a n l a r:

S. Dadaýew –
biologiýa ylymlarynyň doktory, professor;

N. Ahmedowa –
Respublikan tälim merkeziniň başlangyç tälim bölüminiň başlygy;

H. Toirowa –
Daşkent şäheriniň Ýunusabat tümenindäki 258-nji umumy orta bilim berýän mekdebiň başlangyç synp mugallymy

Grigorýans, A. G.
G67 Bizi gurşaýan älem: umumy orta bilim berýän mekdepleriň 1-nji synpy üçin derslik. / A. G. Grigorýans; jogapkär redaktor A. Bahramow. – 10- njy neşir. – D.: Çolpan adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýi, 2013. – 56 s.
ISBN 978-9943-05-569-8

Şu neşire degişli ähli hukuklar goralýar we olar neşirýata degişlidir. Ondaky tekst we suratlary Çolpan adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýüniň rugsadyny alman doly ýa-da bölekleýin göçürip çap etmek gadagan.

UO'K: 502.2=512.164(075)
KBK 20.1(5Tur)ya71

«Döwlet býujeti serişdeleriniň hasabyndan çap edildi».
Mugt.

ISBN 978-9943-05-569-8

© Çolpan adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýi, 2012
© Çolpan adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýi, 2013
Türkmen diline terjime edildi.

MEN WE MENI GURŞAÝAN ÄLEM

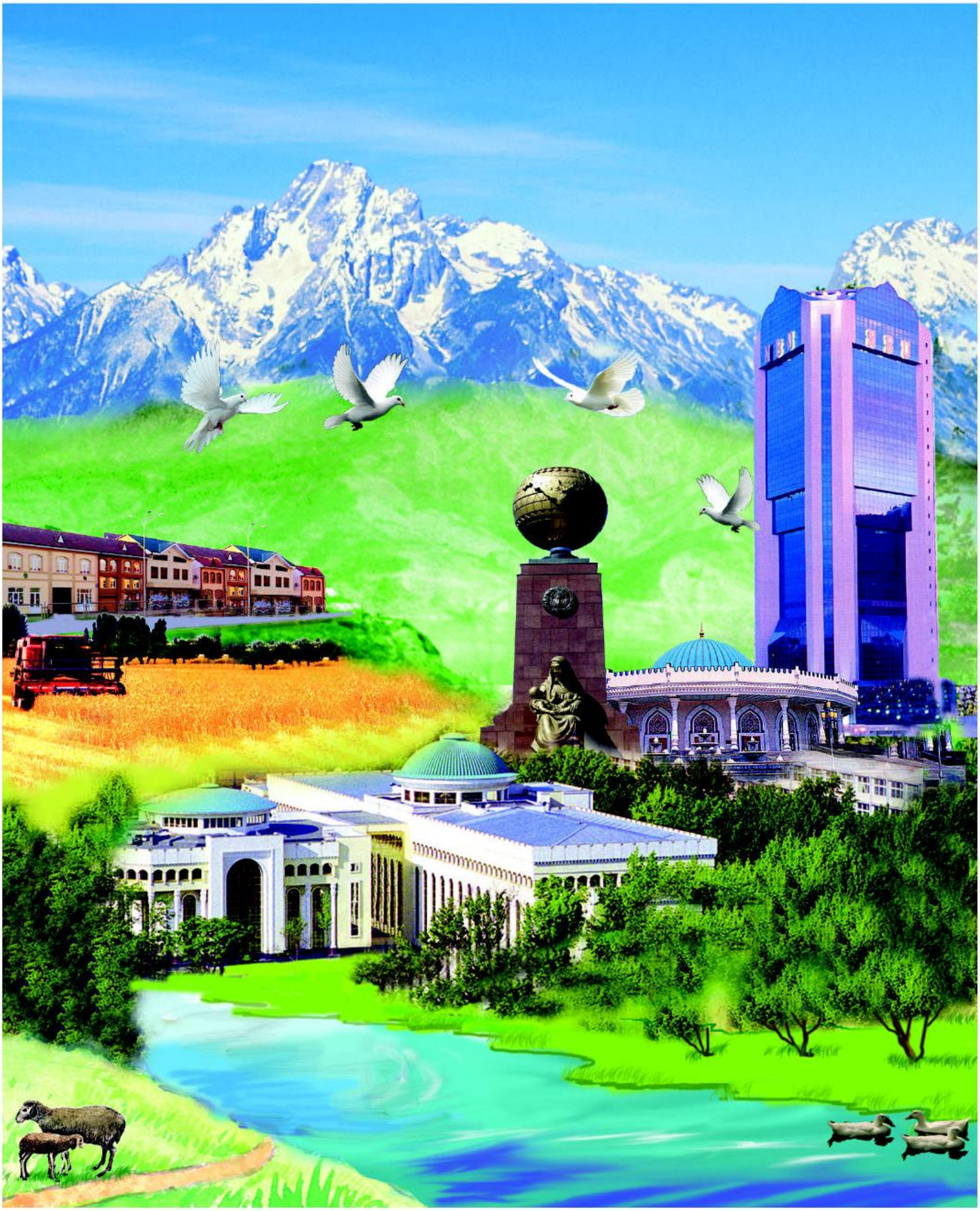

BIZIŇ MEKDEBIMIZ

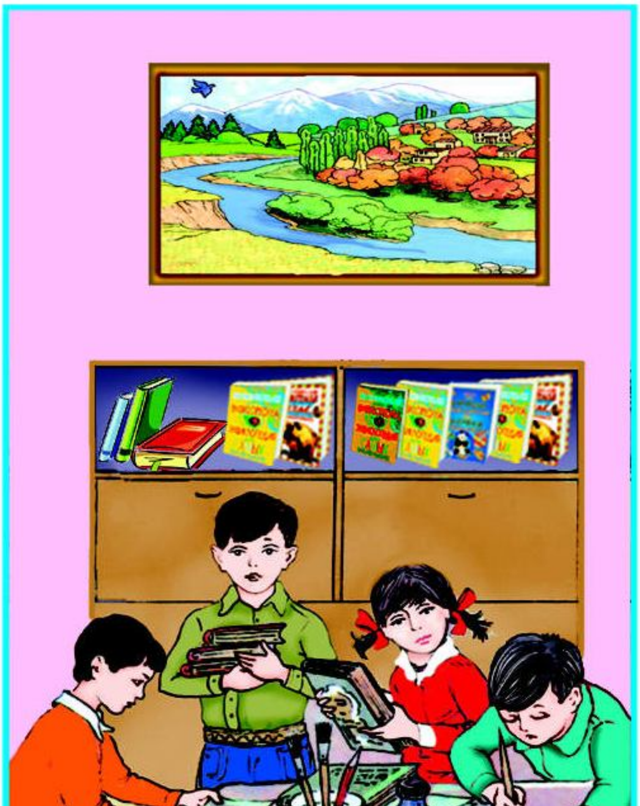

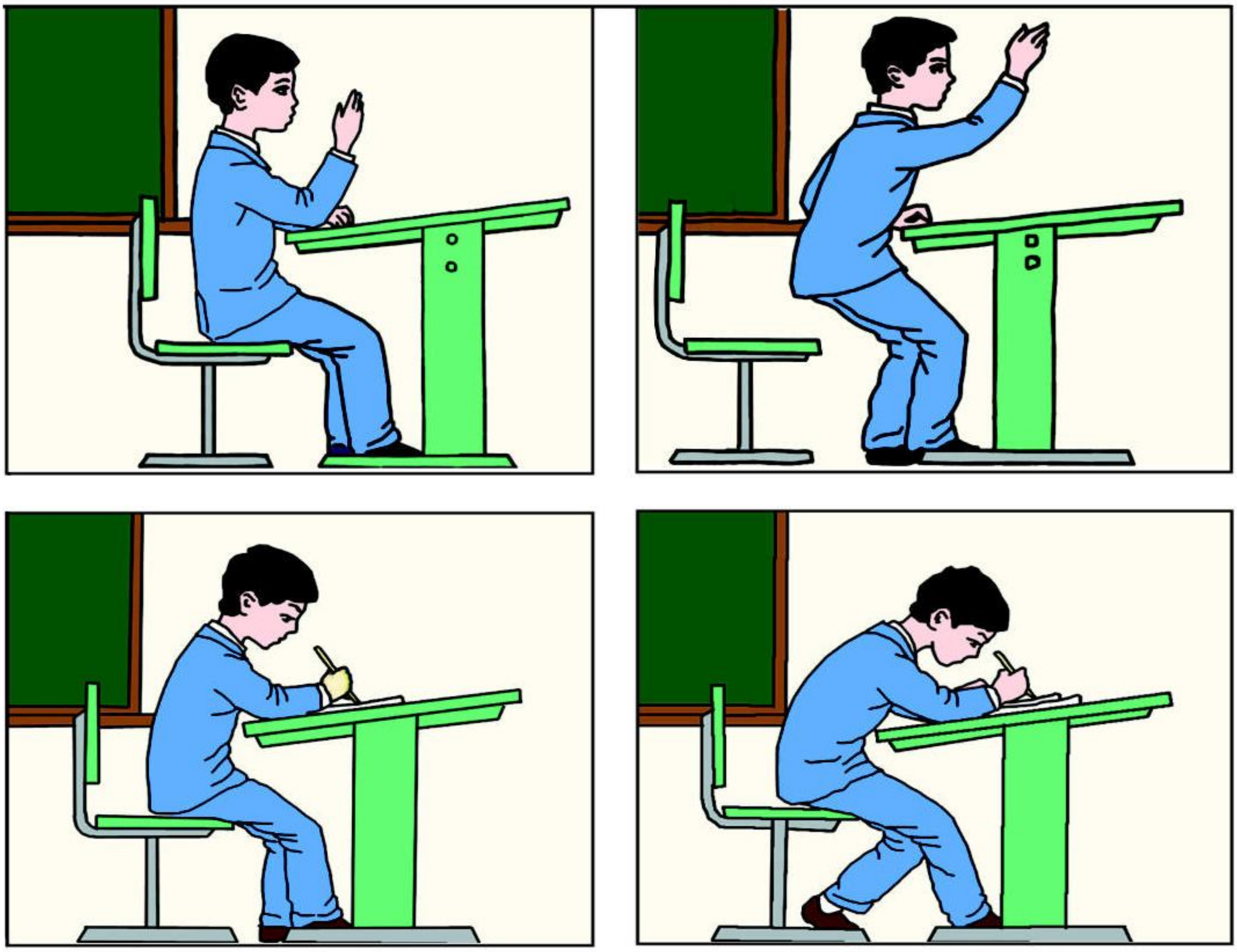

BIZIŇ MÄHELLÄMIZ

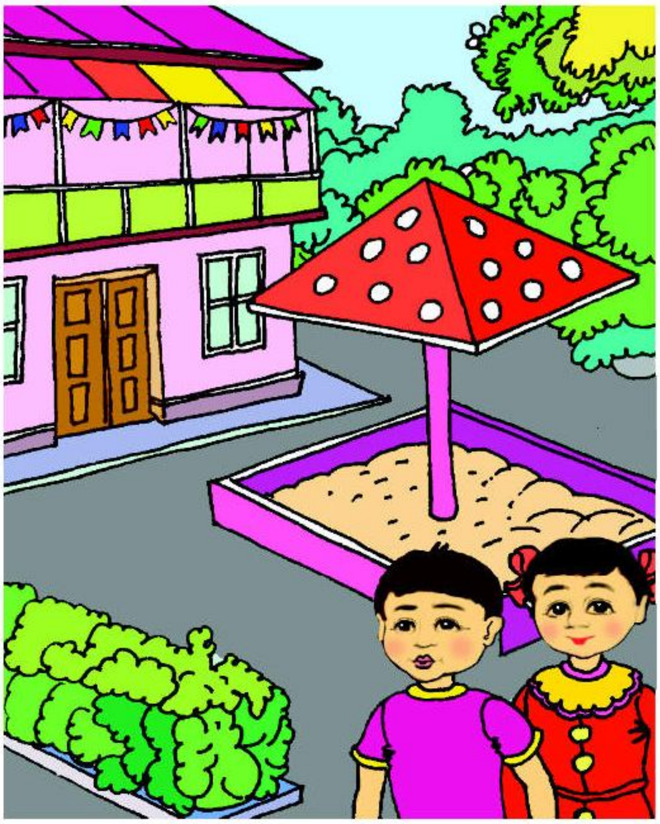

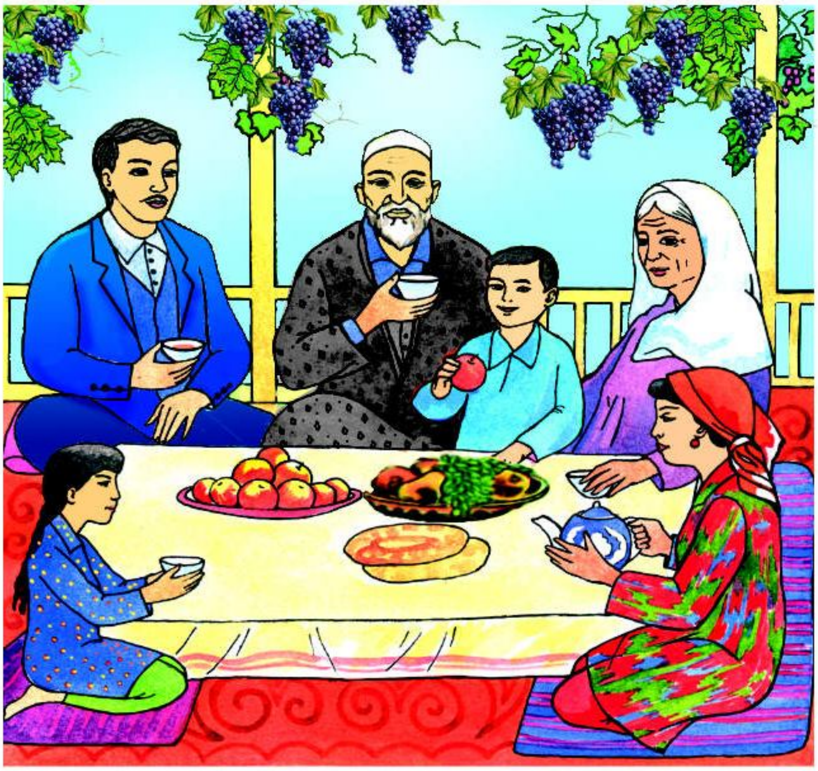

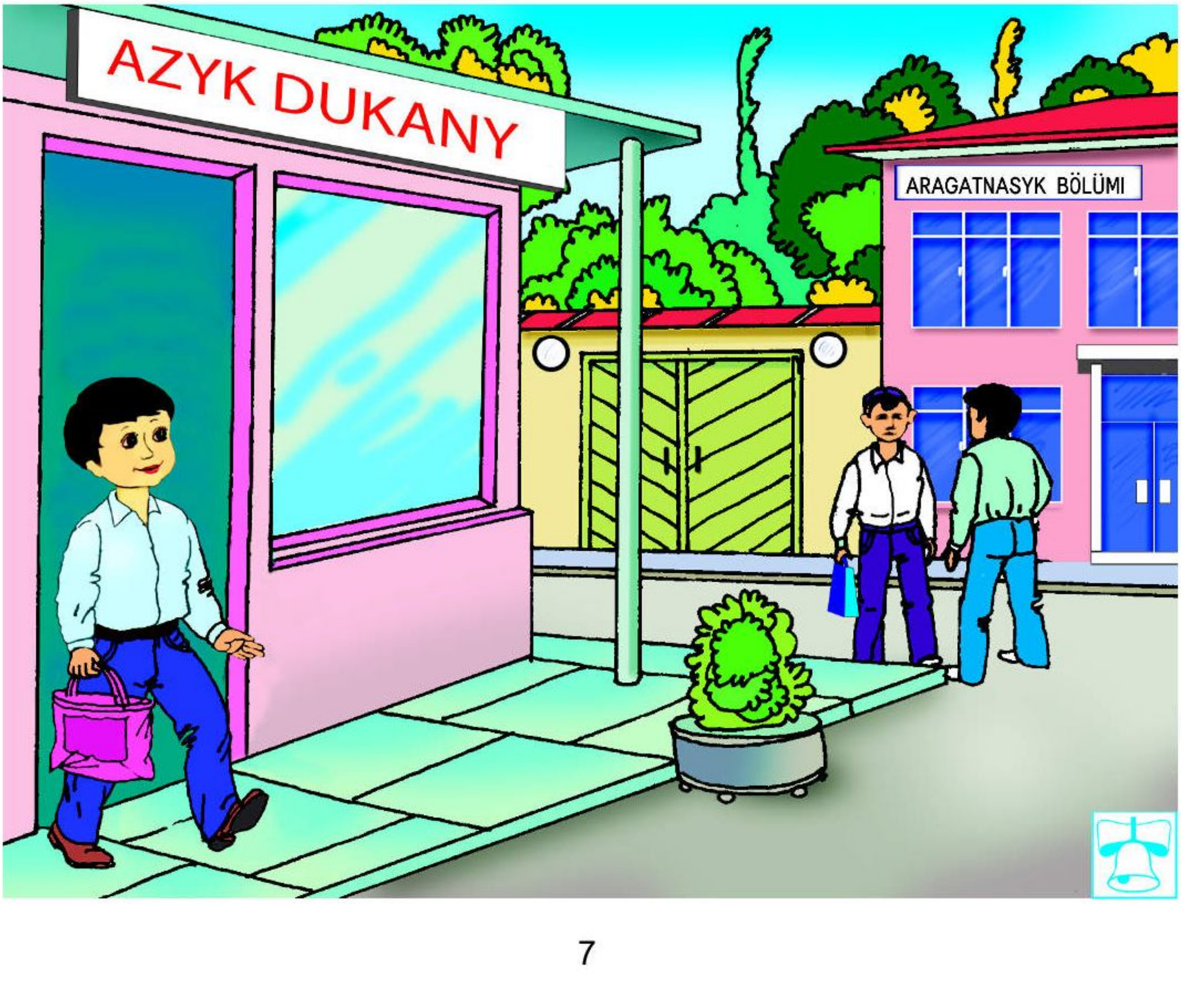
AZYK DUKANY
ARAGATNASYK BÖLÜMI

KÖÇEDE ÝÖREMEGIŇ KADALARY

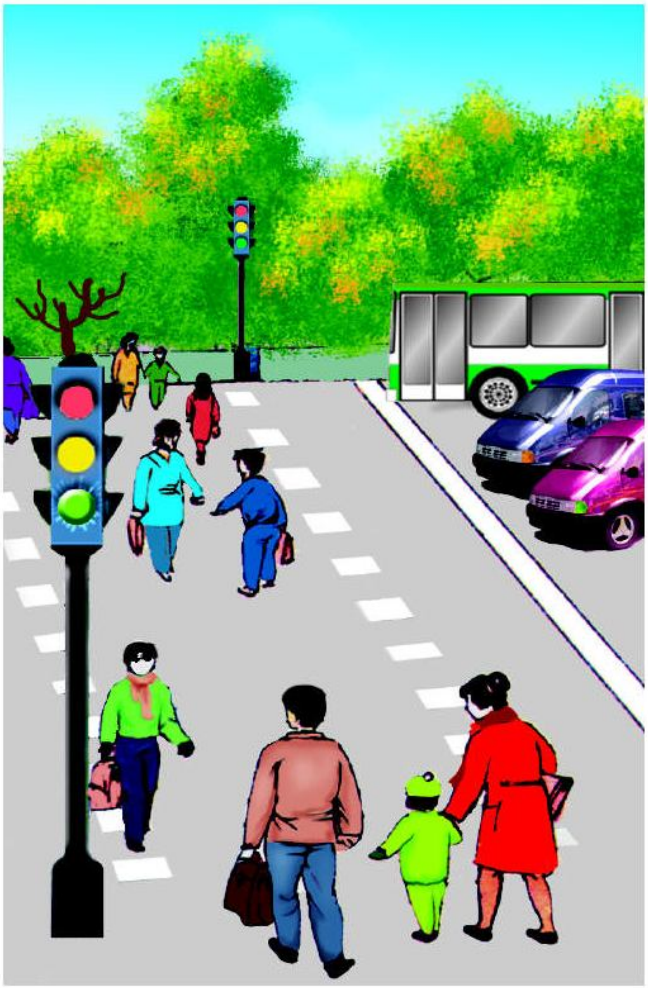

65

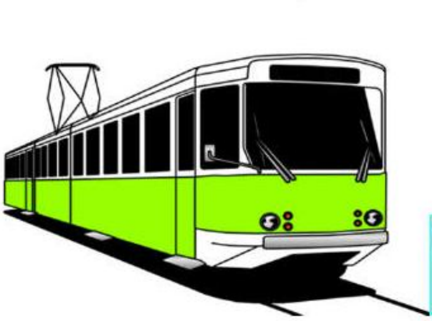

OKUWÇYNYŇ GÜN TERTIBI

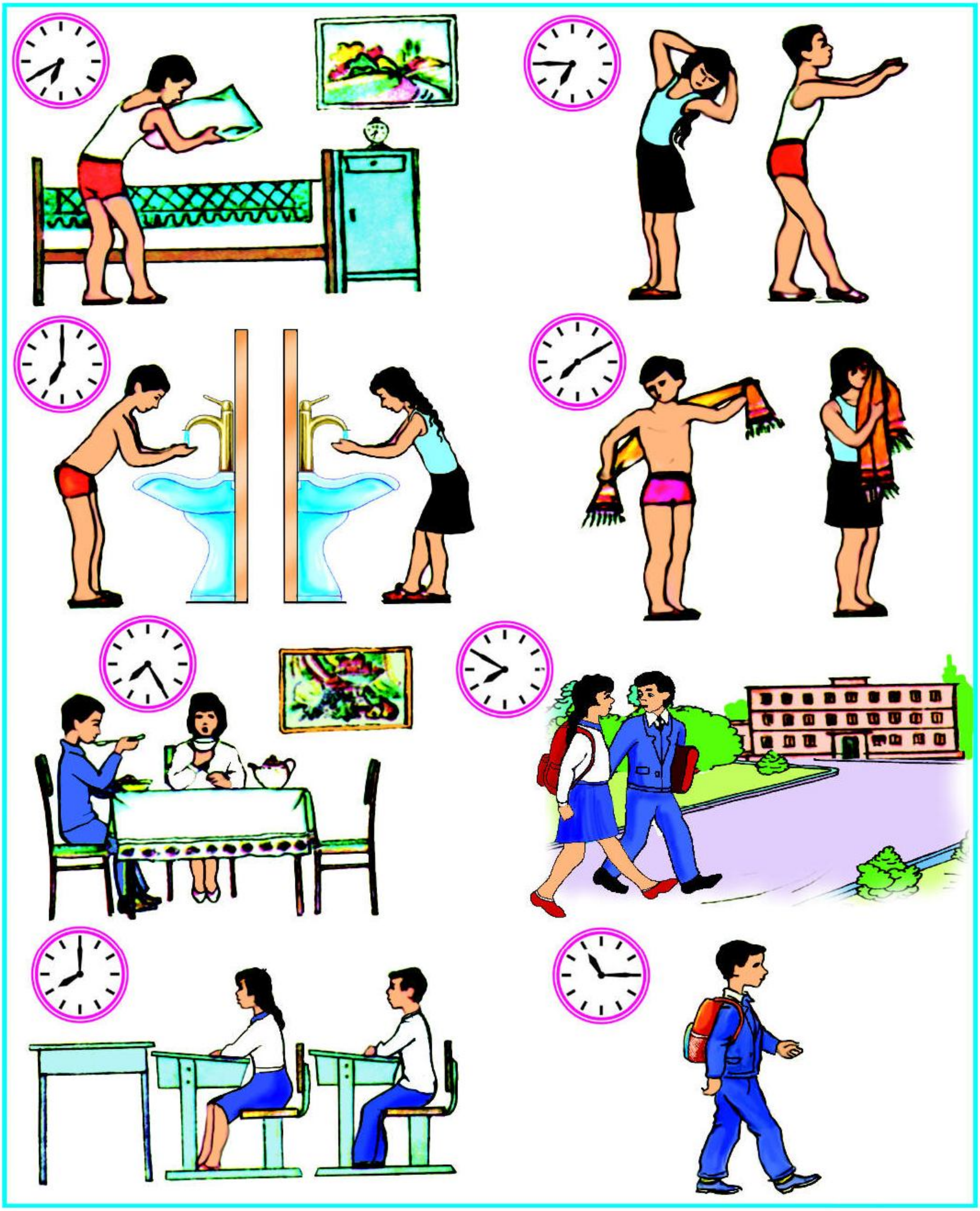

ŞAHSY GIGIÝENA

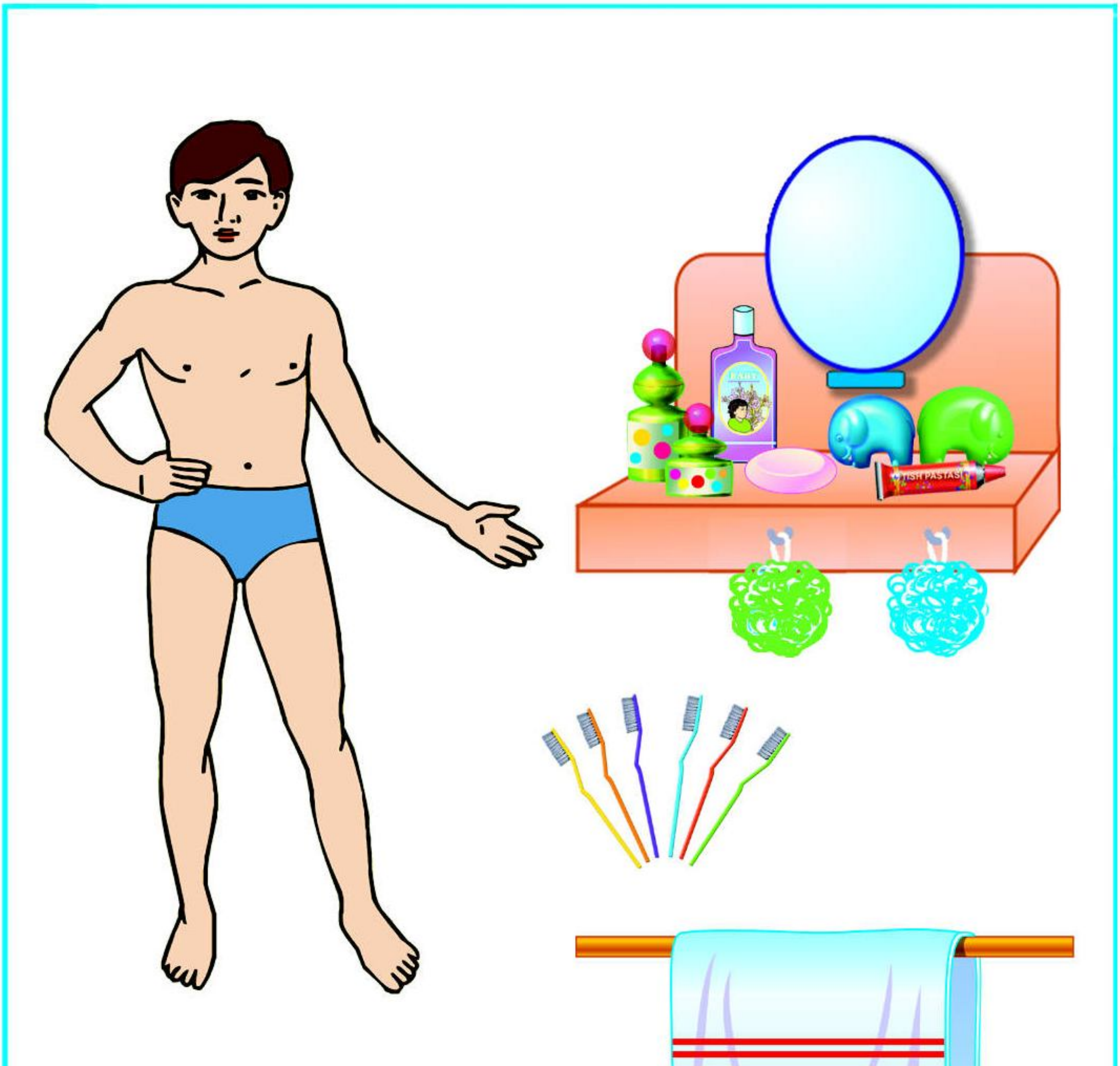

AŞHANA
NAHARLANMAGYŇ KADALARY

GÜN

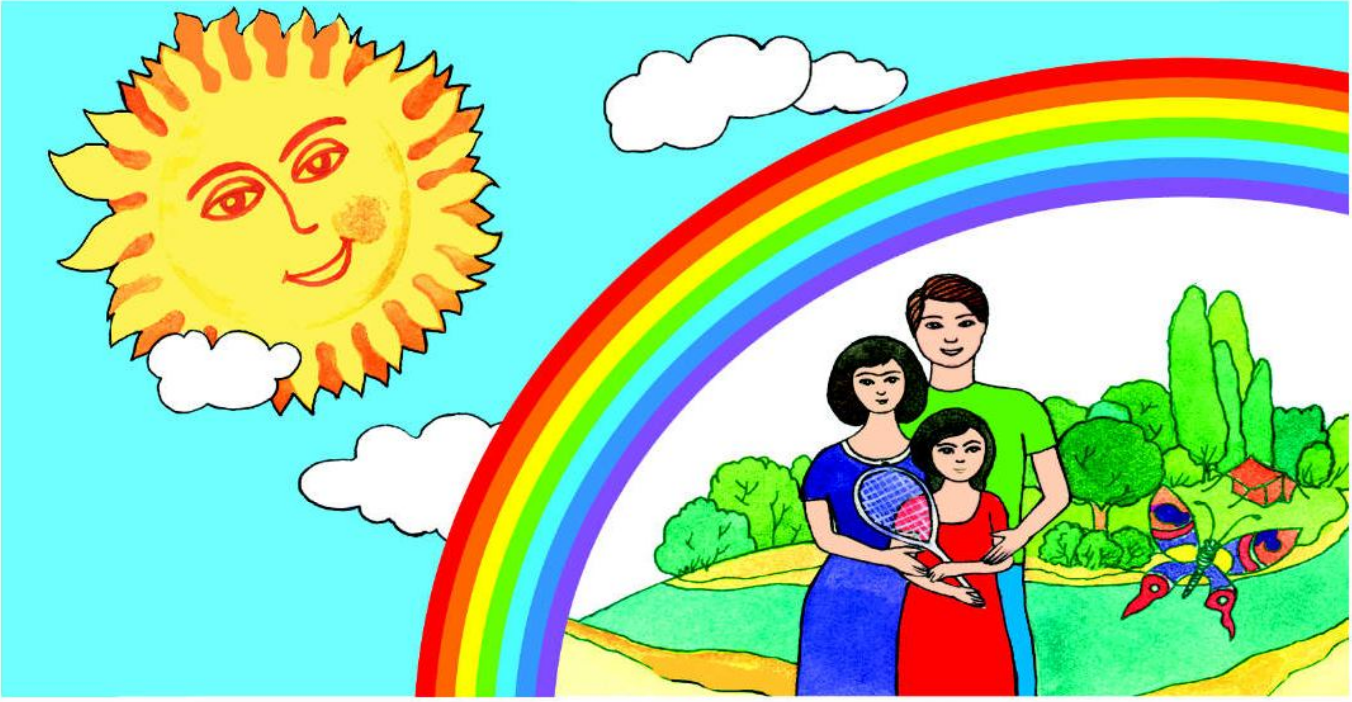

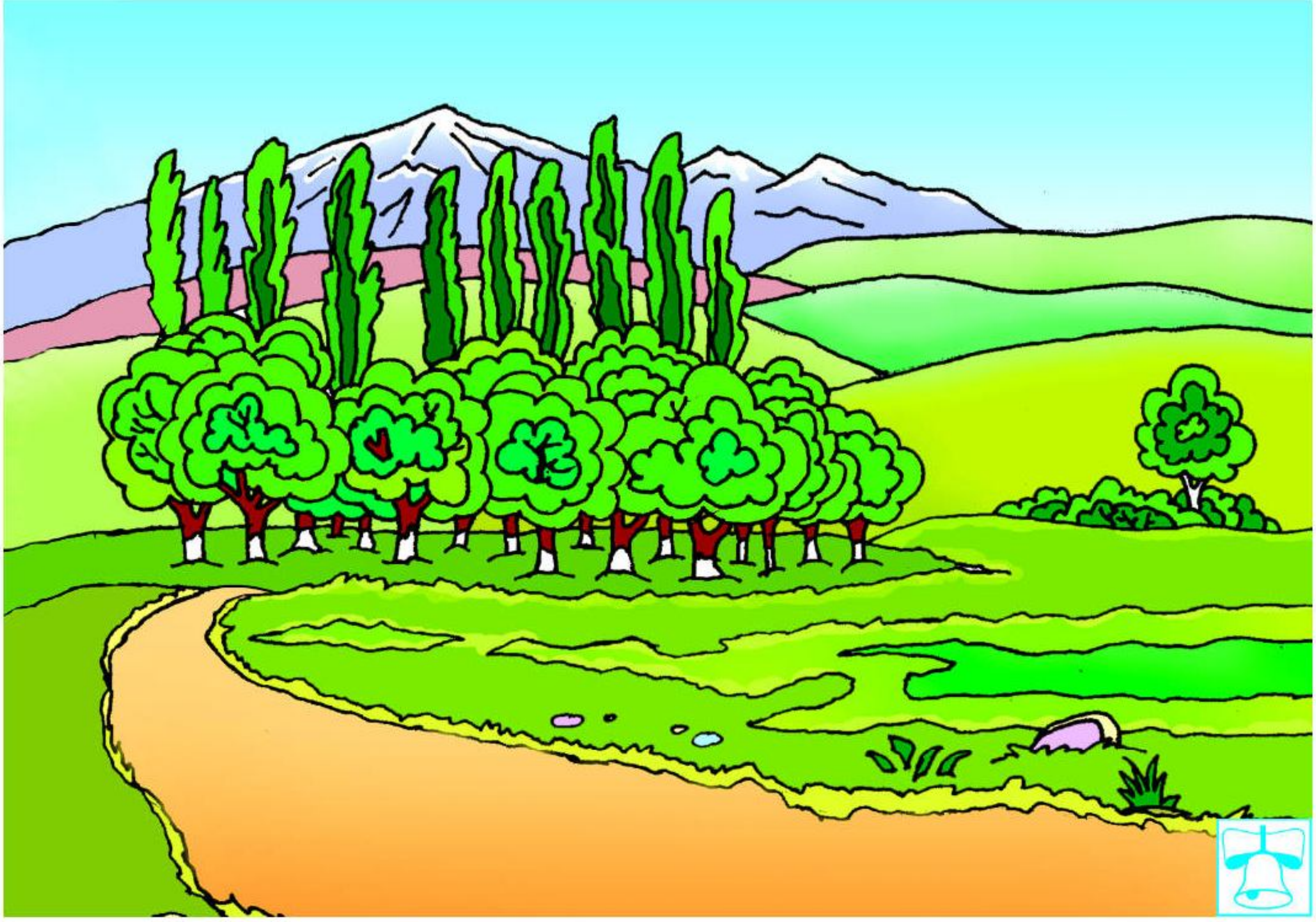

ÝYL PASYLLARY

GÜÝZDE ÖSÜMLIKLERIŇ ÝAŞAÝŞY

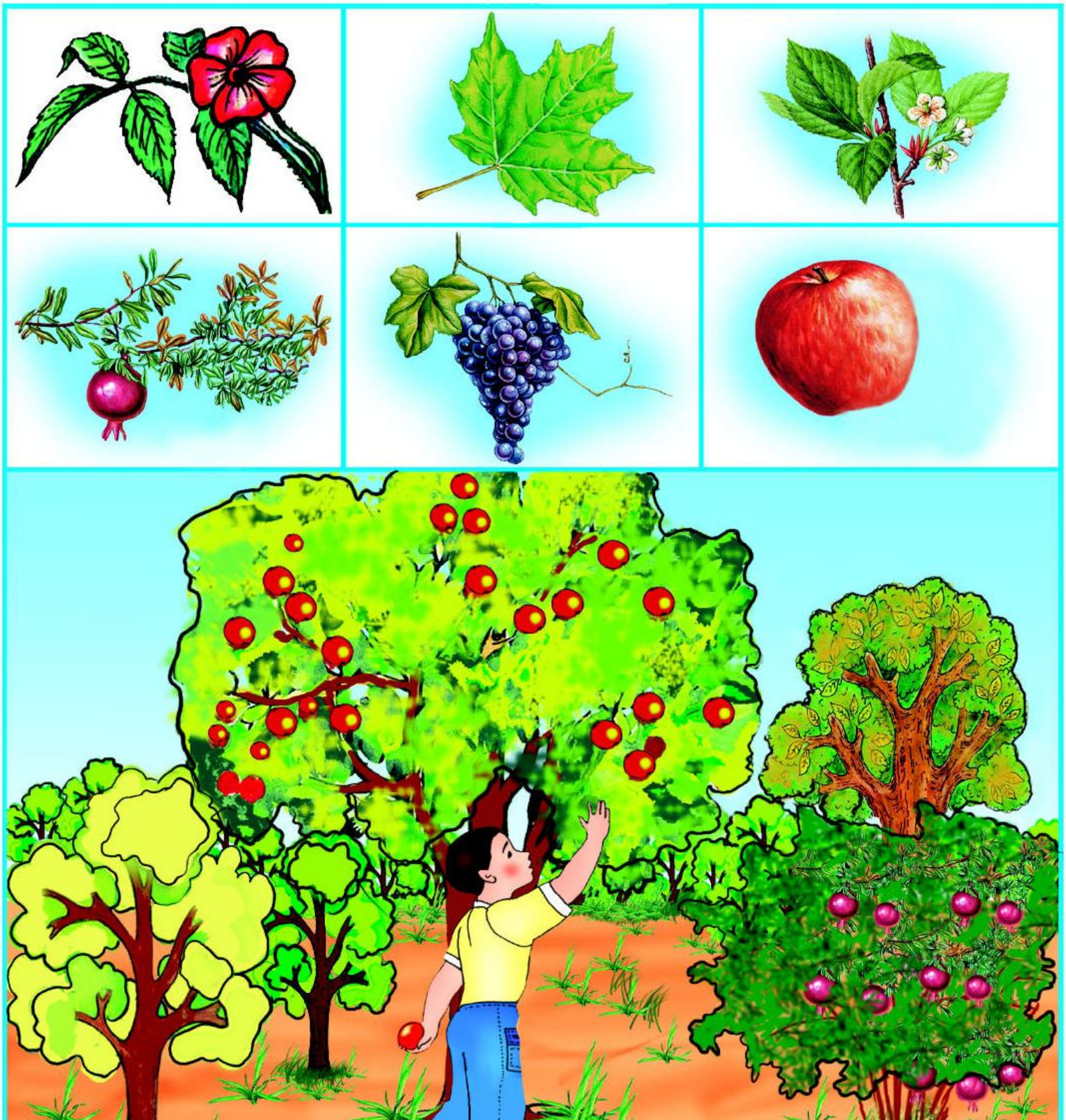

ADAMLARYŇ GÜÝZDÄKI ZÄHMETI

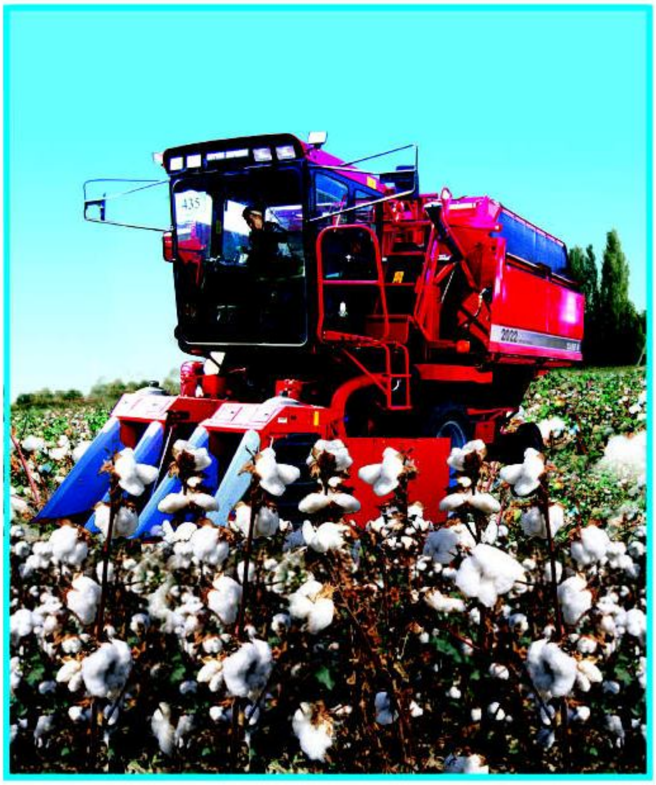

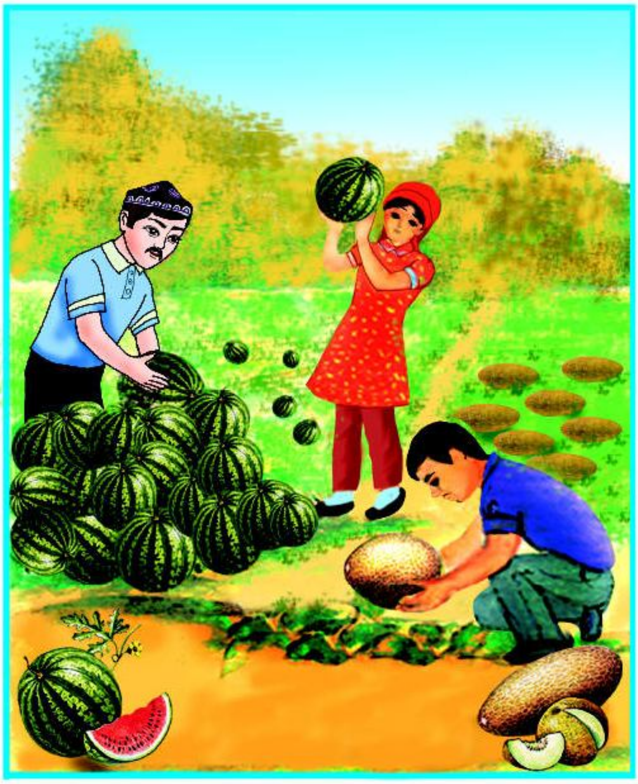

ÖSÜMLIKLER ÄLEMI

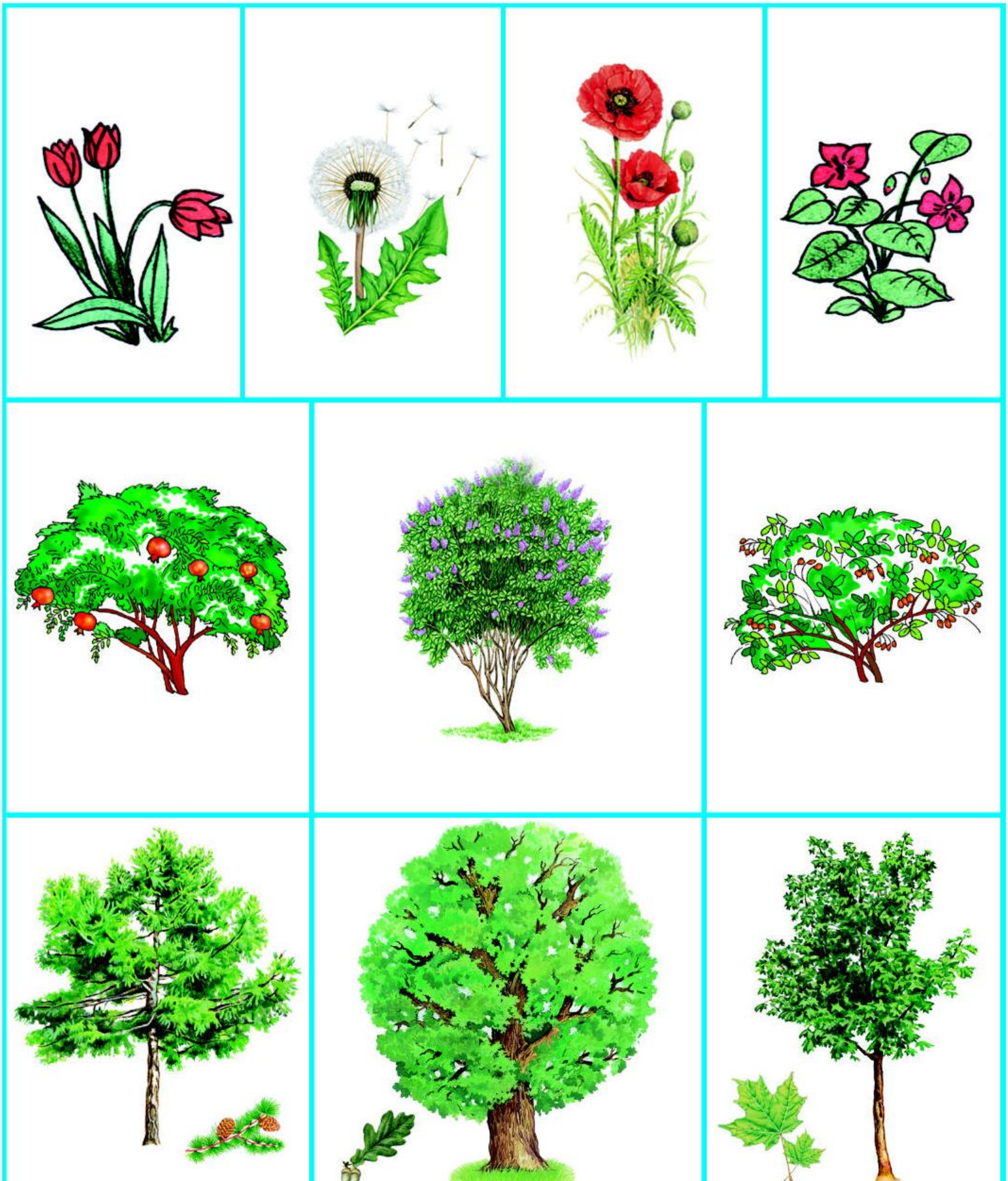

ÖSÜMLIGIŇ BÖLEKLERI

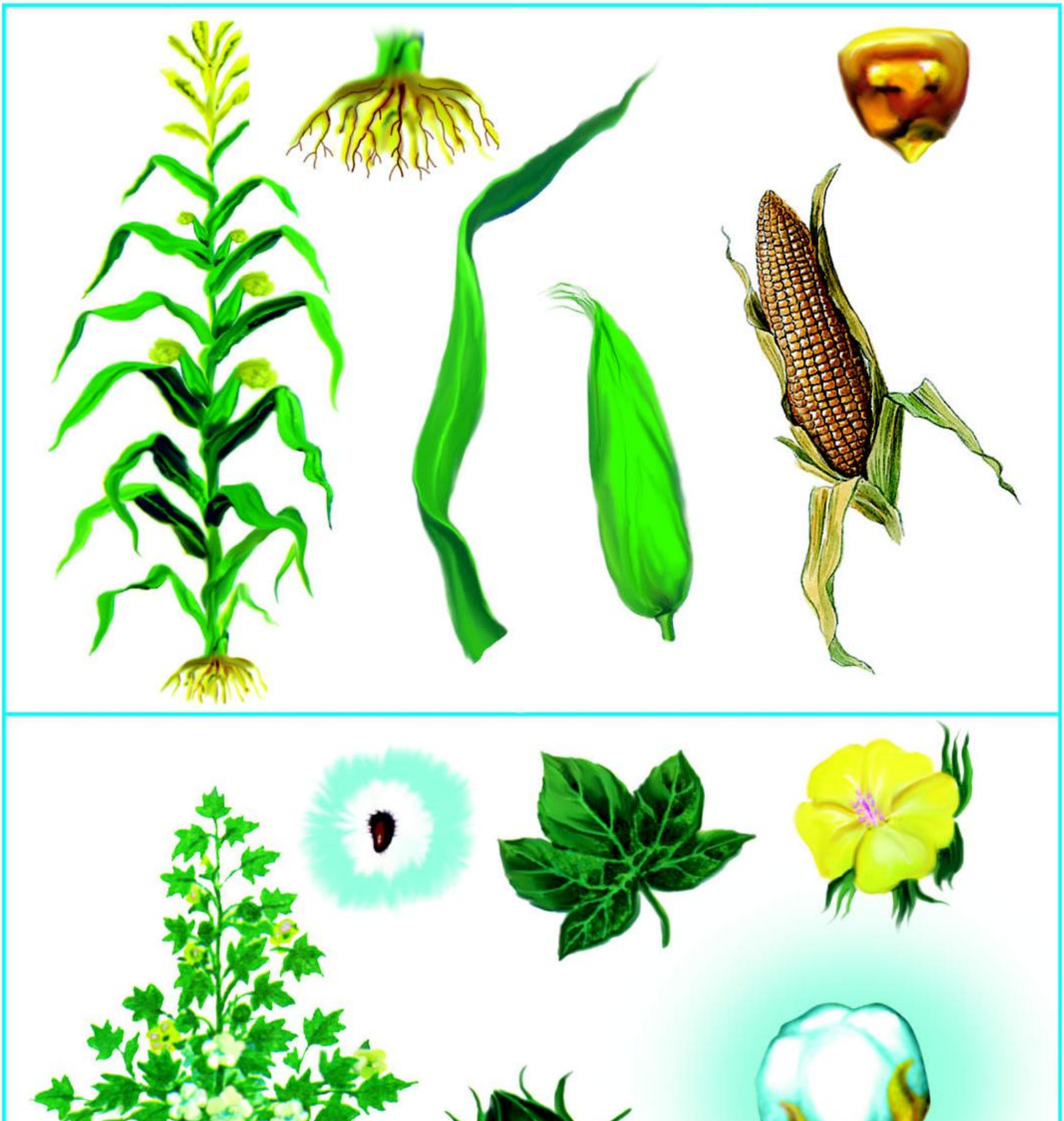

GÜLZAR

OTAG ÖSÜMLIKLERI

ÖÝ HAÝWANLARY WE GUŞLARY

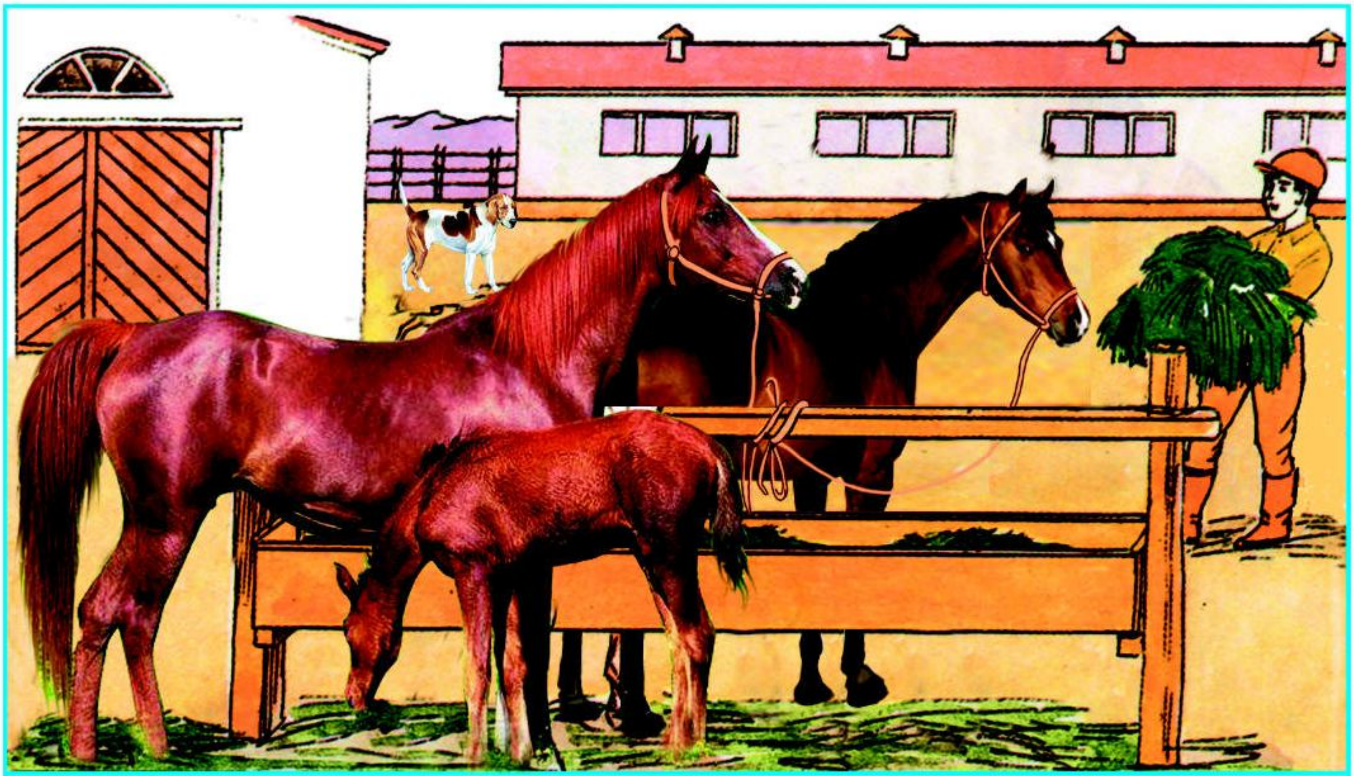

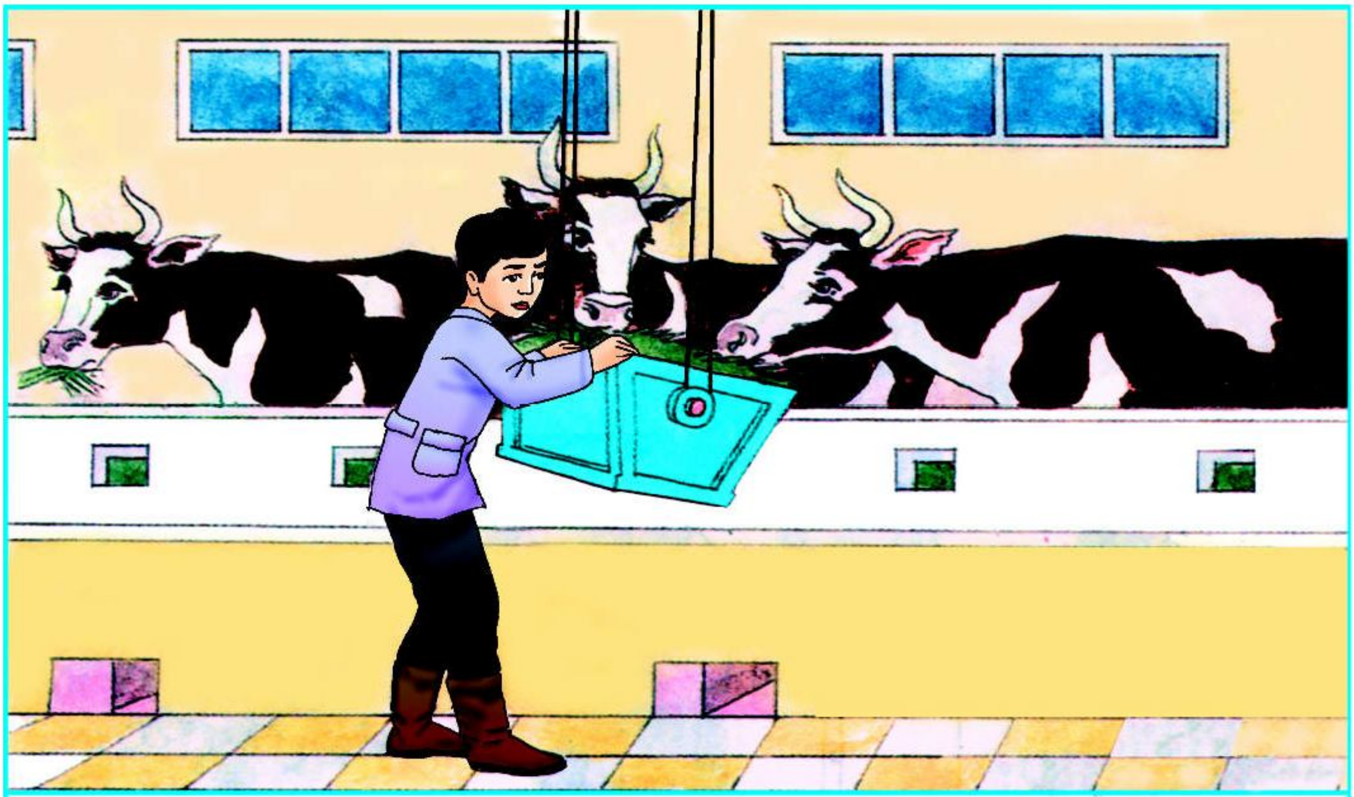

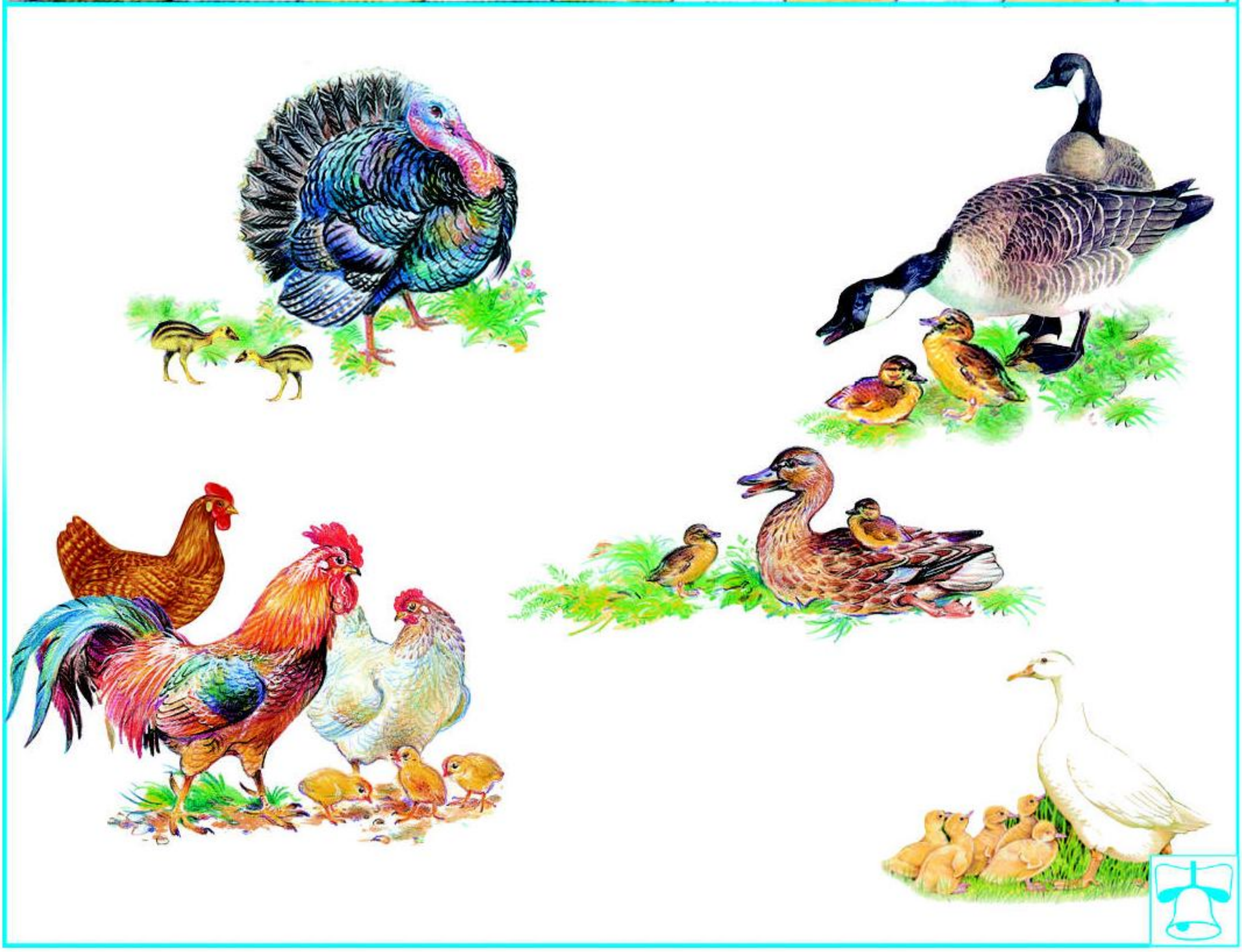

ÝABANY HAÝWANLAR

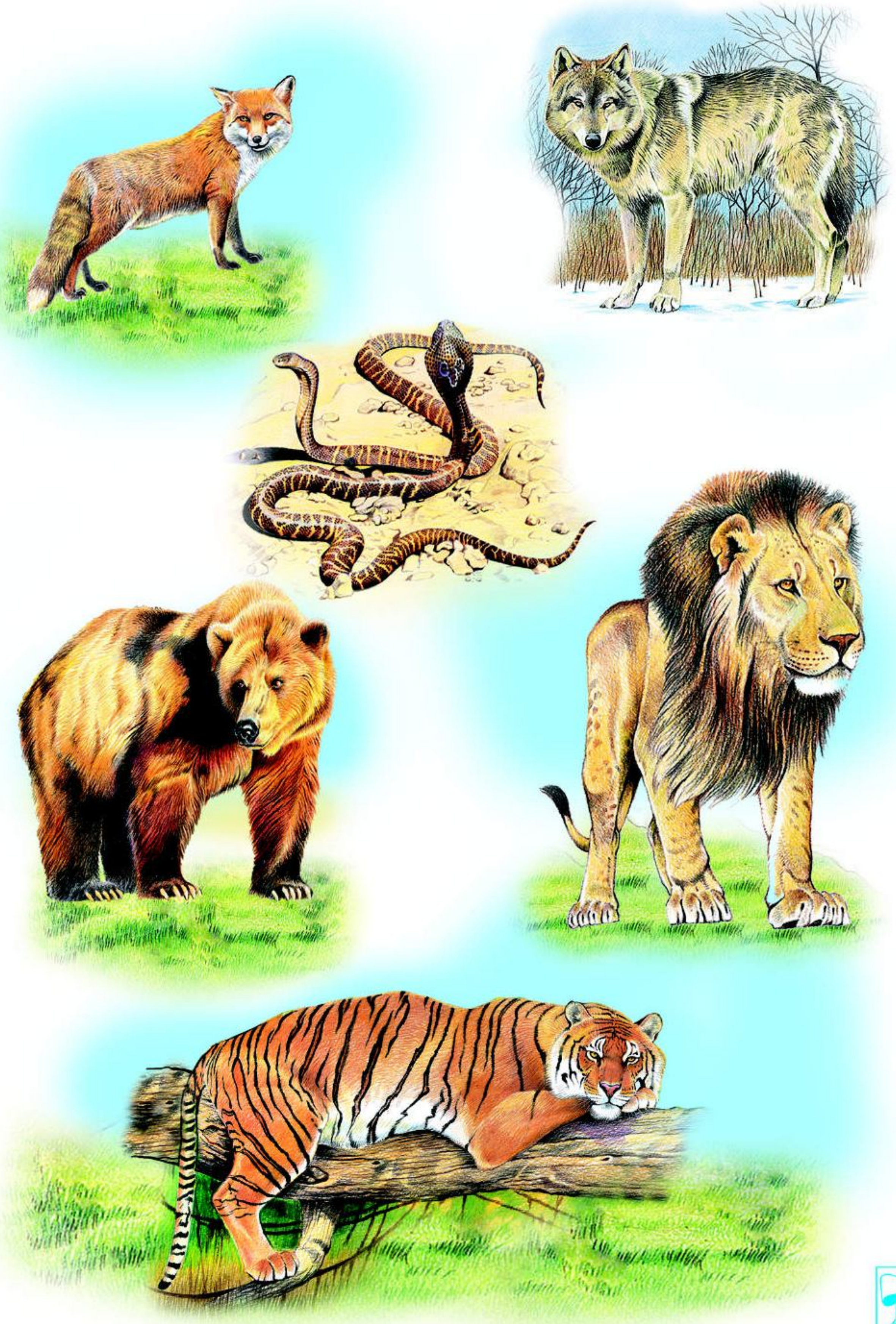

GUŞLAR

MÖR-MÖJEKLER

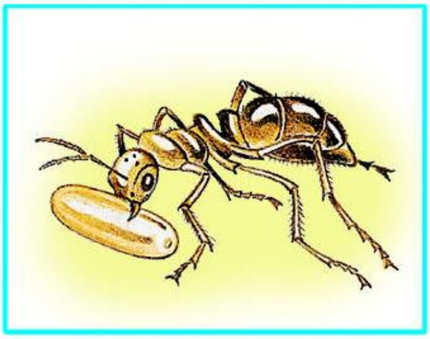
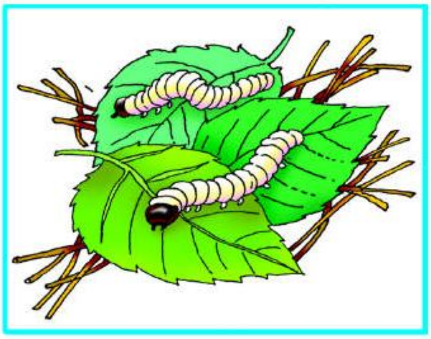

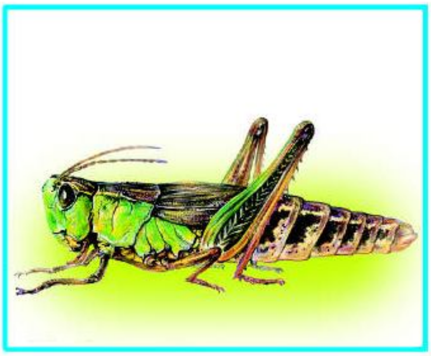

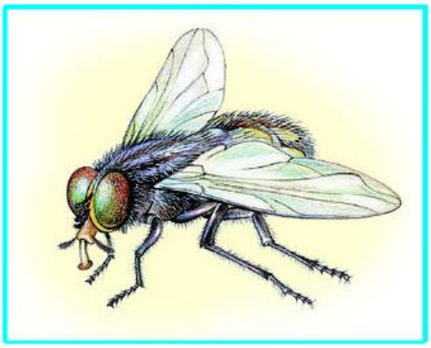

Mör-möjekler öri meýdanlarda, baglarda duş gelýärler. Bal ary, garynja, ýüpek gurçugy, okaraňy getir süýt bereýin (han gyzy) peýdaly mör-möjeklerdir. Peýdaly mör-möjekleri goramak gerek. Mart tomzagy, peşşe, siňek, çekirtge – zyýanly mör-möjekler.

GYŞ

Gyş geldi. Sowuk düşüp, gar ýagdy. Agaçlar uka gitdi.

Gyşda günler gysga bolýar. Hemme yssy geýim geýýär.

31-nji dekabrda täze ýyly garşy alýarys.

TÄZE ÝYL

BIZIŃ PEÝDALANÝAN ENJAMLARYMYZ

Biziň öýümizde stol, stul, diwan, kreslo, egin-eşik we kitap şkaflary bar.

Egin-eşik şkafynda geýimler asylyp goýulýar. Kitap şkafynda dürli hili kitaplar durýar. Öý enjamlary oňat saklanmalydyr.

AŞHANADA

Biziň aşhanamyzda dürli gap-çanaklar bar. Gazanda palaw bişirilýär. Çäýnekde çaý gaýnadylýar. Nahar bişirende gazdan peýdalanýarys. Biz gazdan seresaplylyk bilen peýdalanýarys.

Biz aşhanada ejeme kömek edýäris.

ELEKTRIK ENJAMLAR

KOMPÝUTER

Kompýuter ýazýar, surat çekýär, hasaplaýar. Kompýuterde dürli oýunlary oýnamak mümkin.

Kompýuter arkaly täzelikleri bilmek we habarlaşmak mümkin.

Men hem kompýuterde işlemegi öwrenerin.

Biz Özbegistanda ýaşaýarys

Biziň watanymyz – Özbegistan. Onuň tebigaty örän gözel. Özbegistanda baglar, ekin meýdanlary we ýaýlaglar köp. Derýalar dolup akýar. Dag eteklerinde tokaýlar bar.

Özbegistanda çöller hem bar. Çölleriň bir bölegi özleşdirilendir. Ol ýerlerde pagta, bugdaý ekilýär. Baglarda dürli hili miweler, meýdanlarda pagta, gök önümler, şirin-şeker gawun we garpyzlar ýetişdirilýär. Ýaýlaglarda goýun-guzular, mallar bakylýar.

Biz Watanymyzyň tebigatyndan lezzet alýarys.

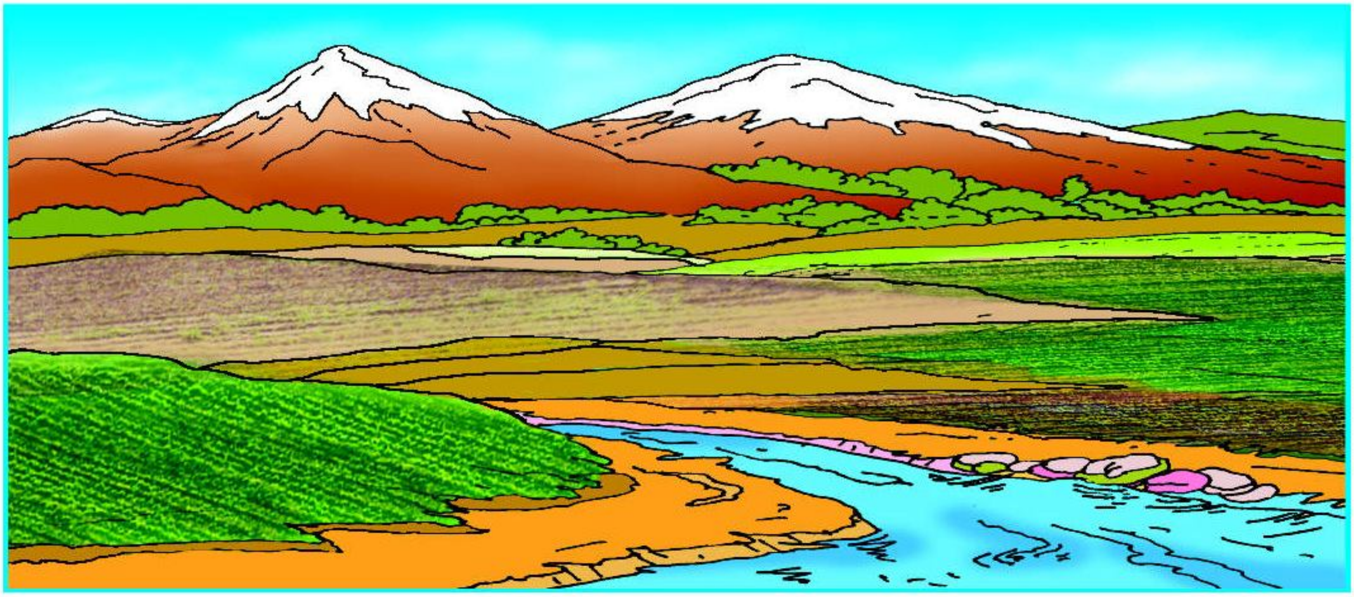

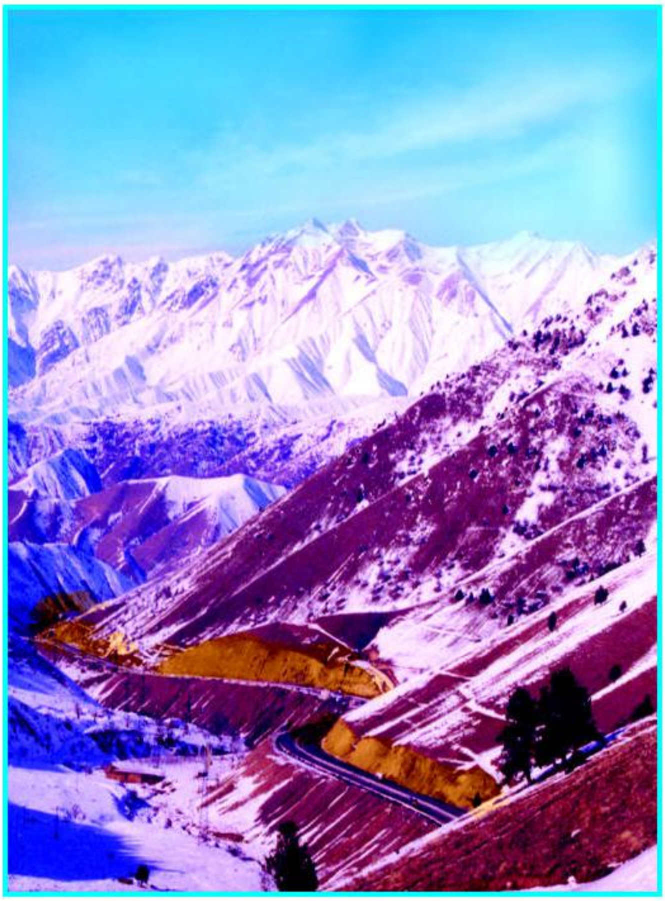

SUW – ÝAŞAÝYŞ ÇEŞMESIDIR

Suw bar ýerde ýaşaýyş bar.

Suw bolmasa ösümlükler hem, haýwanlar hem, adamlar hem ýaşap bilmeýär.

Ülkämizde derýalar köp. Kanallar we ýaplar suwy derýalardan alýarlar. Bag we meýdanlar kanallaryň we ýaplaryň suwlary bilen suwarylýar. Içilýän suw turbalar arkaly gelýär.

Suw – tebigatyň baýlygydyr. Ony tygşytly sarp etmek gerek.

Miweleri gaýnadylan suwda ýuwup iýiň

BAHAR

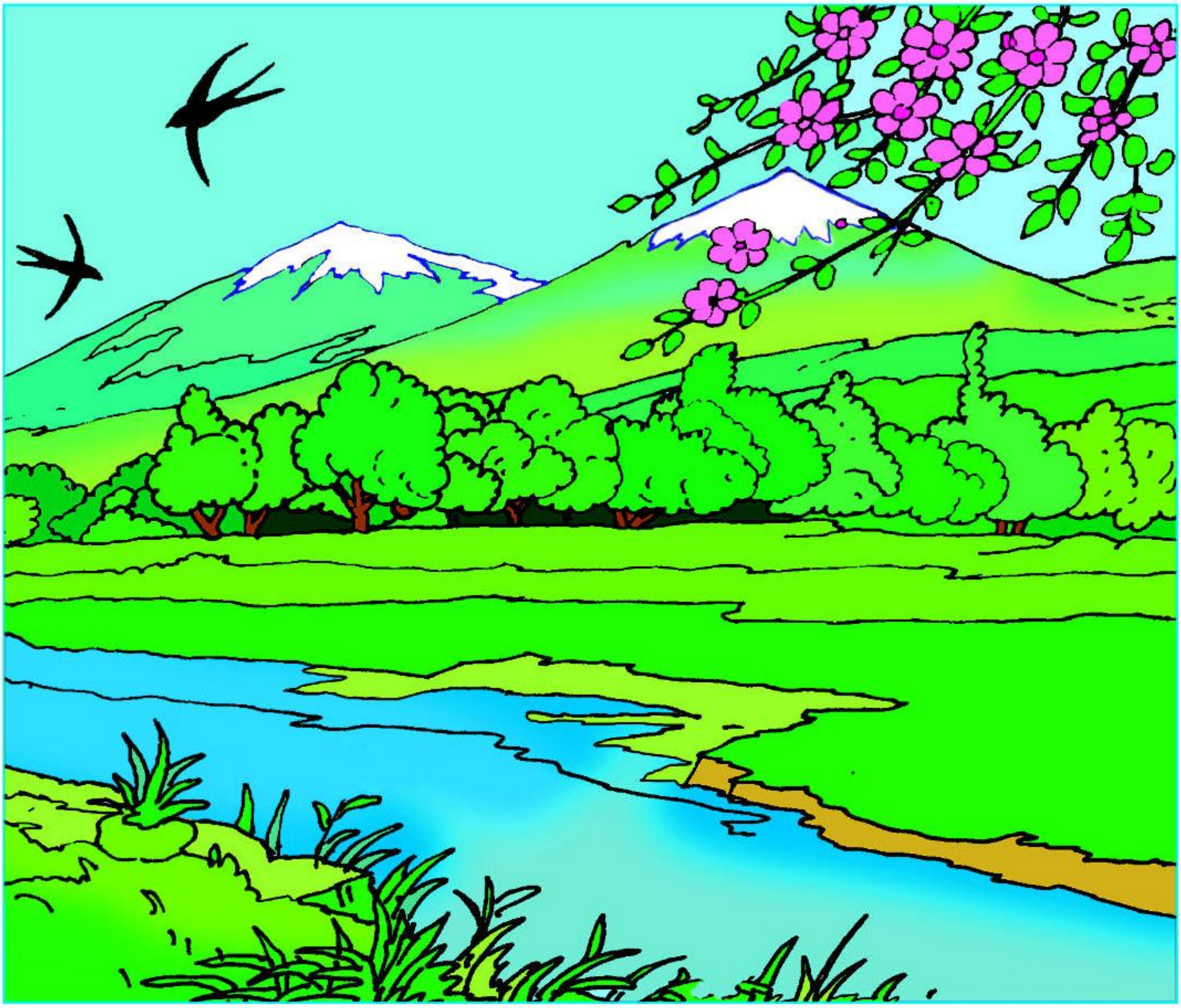

Bahar geldi. Gün ýylady, käbir agaçlar ýaprak çykardy, käbirleri bolsa gülledi.

Gün lowurdap dur. Geçi guşlar, garlawaçlar uçup gelip, höwürtge gurýarlar.

Meýdanlar ýap-ýaşyl otlara bürendi. Daýhanlar meýdanlarda işe başladylar.

Guşlar — biziň dostumyz

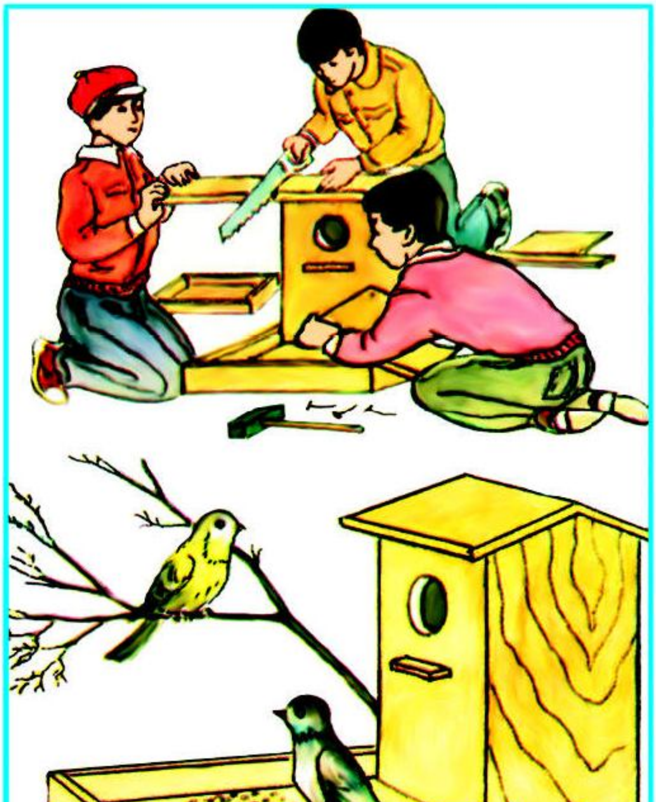

ADAMLARYŇ BAHARDAKY ZÄHMETI

Baharda meýdan işleri gyzyp ugrady. Daýhanlar kartoşka, kelem, hyýar, pomidor, gawun-garpyz ekdiler.

Giň meýdanlara çigit sepildi. Baglara agaçlaryň nahallary oturdyldy.

Baharda toprak nemli bolýar. Günüň nury we yssylygy sebäpli ekinler ýaýrap ösýärler.

Nahallary ekmekde men hem kömek berdim.

Soraglar: 1. Siz baharda nähili işleri ýerine ýetirdiňiz? 2. Adamlaryň bahardaky zähmeti barada nämeleri bilýärsiňiz.

NOWRUZ BAÝRAMY

Nowruz – bahar baýramy. 21- nji martda gün bilen gije deňleşýär. Sutkanyň 12 sagady ýagty we 12 sagady garaňky bolýar. Şonuň üçin bu güne baharky deňgünlük diýilýär.

Ülkämizde Nowruz baýramy gadymdan bäri bellenilýär. Täze ýyl hem şu günden başlanypdyr. Ýurdumyzda Nowruz baýramy giňden bellenýär.

OBAMYZYŇ TEBIGATY

Biziň ýaşaýan obamyz daga ýakyn ýerleşýär. Obamyzyň baglarynda agaçlar gülledi. Meýdanlara ekilen ekinler ösüp başlady. Ýaýlaglar göm-gök otlar bilen örtüldi.

Güller we çigillemler çemen bolup açyldy.

Obamyzyň tebigatyndan lezzet alýarys.

BIZIŇ BAGYMYZ

Biziň bagymyz uly we owadan.

Bagymyzda erik, alma, şetdaly, armyt, ülje we nar agaçlary ösýär.

Aman bilen Jeren bagdaky nahallara seredýärler. Olara suw guýýarlar, düýbüni ýumşadýarlar.

Biz bagda dostlarymyz bilen seýil edýäris.

BIZ WE TEBIGAT

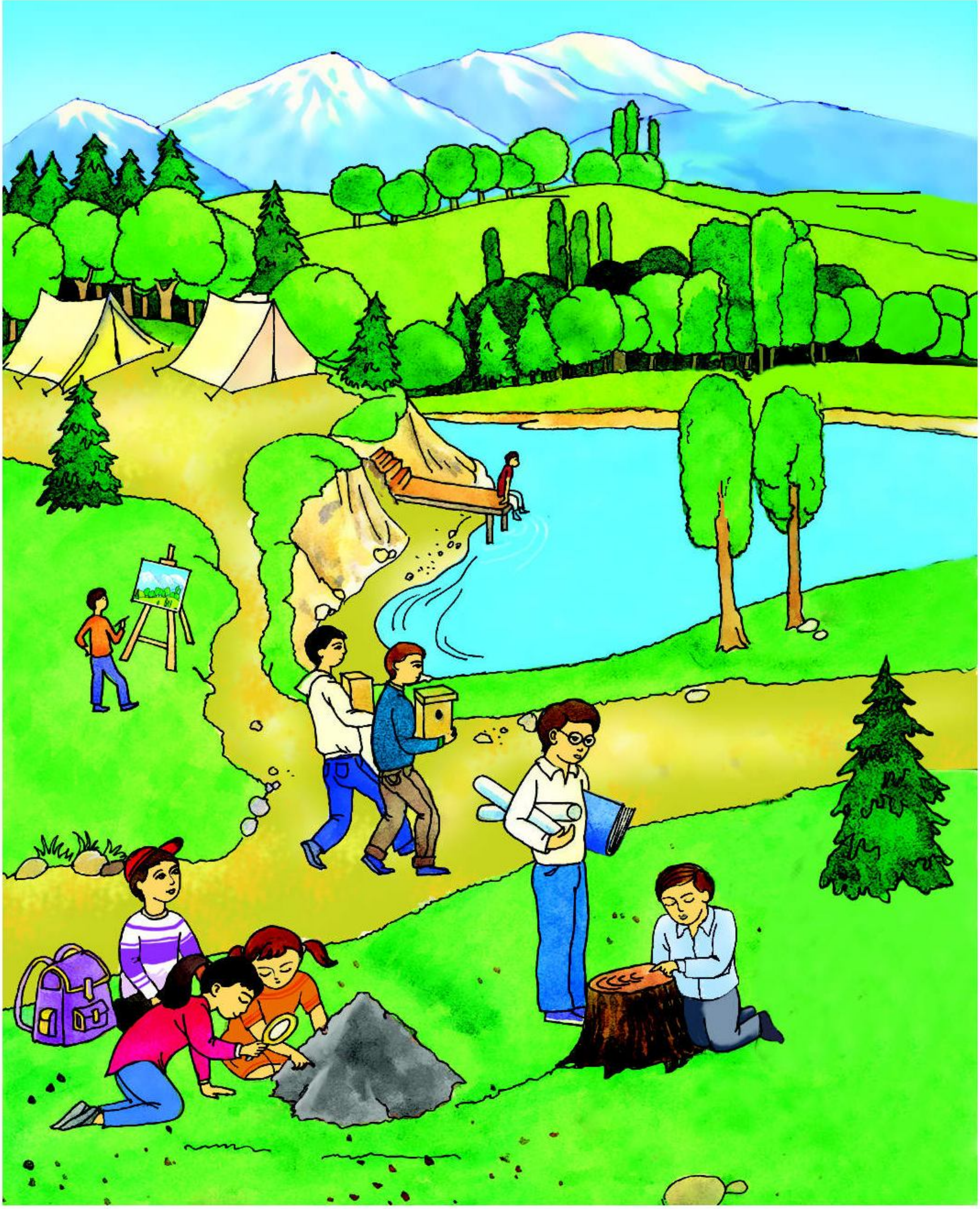

Janly burç

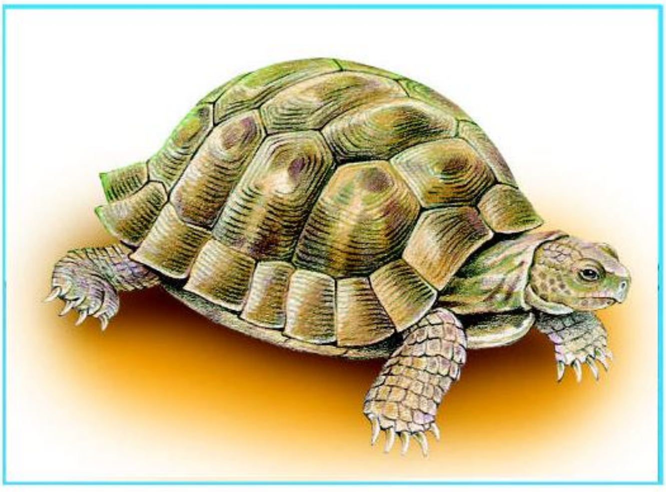

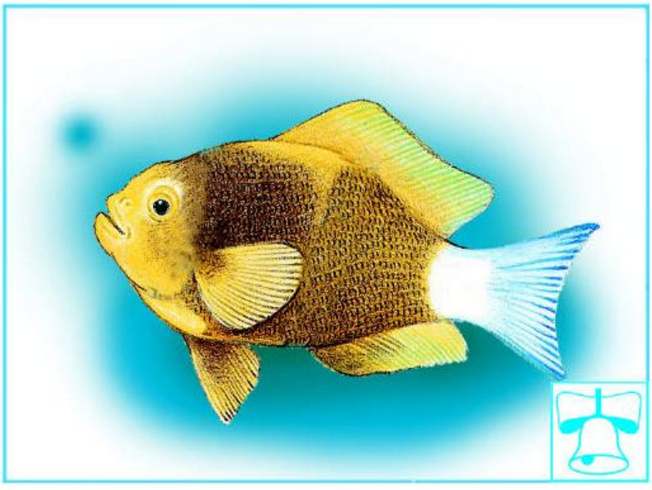

Ýaşyl dermanhana

Derman ösümlikler uly ähmiýete eýe. Olar meýdanlarda, baglarda, tokaýlarda we daglarda ösýär.

Miweli agaçlaryň we gyrymsy agaçlaryň miwesiniň düzüminde witaminler köp bolýar.

Ot ösümlikleriň ýapraklary, güli we miwesi derman hökmünde peýdalanylýar.

SALAM TOMUS

Iýun, iýul, awgust – tomus aýlary. Ýurdumyzda tomus örän yssy bolýar.

Baglardaky miweler bişýär. Gawun-garpyzlar ýetişýär. Meýdanlardaky bugdaý we gök önümleri daýhanlar ýygyp alýarlar. Biz babamyza bagdaky miweleri ýygmaga kömek berýäris. Peýdaly zähmetden soň oňatja dynç alýarys.

Biz tomusky dynç alşa çykýarys. Dynç alyşda dostlarymyz bilen oýnaýarys. Howuz we ýapda suwa düşeris. Çagalaryň dynç alyş mesgenlerinde dynç alarys. Ol ýerde wagtymyzy gyzykly geçireris. Tebigata syýahat ederis. Sport ýaryşlaryna gatnaşarys. Gyzykly kitaplary okarys.

Biz tomusda oňat dynç alarys.

ADAMLARYŇ TOMUSKY IŞLERI

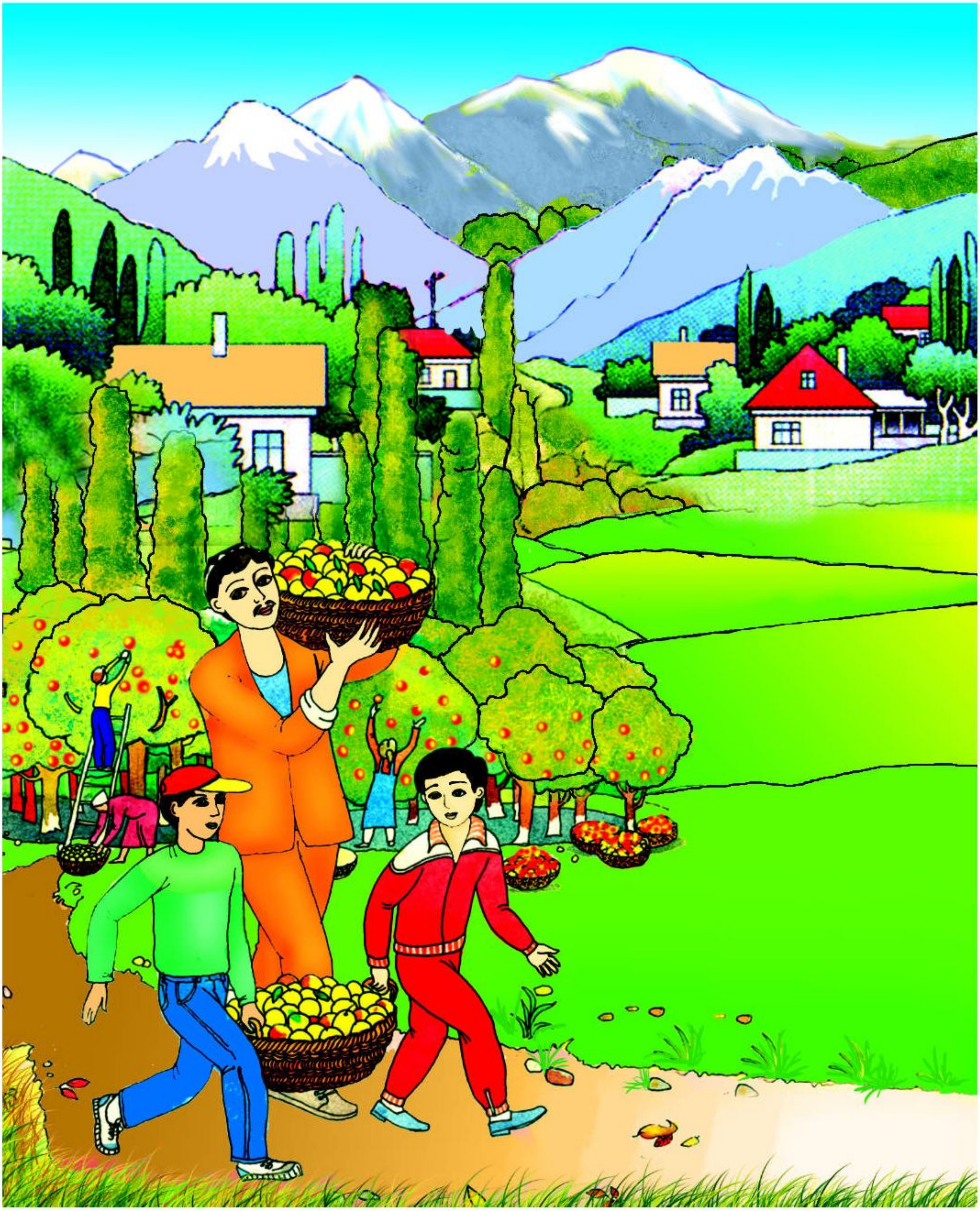

Tebigat, hyýal, döredijilik

Suraty gözden geçiriň. Suratkeş nähili ýalňyş goýberipdir?

ŞULARY BILMEK GEREK!

Tebigy gaz, elektrik seti, turbalardan geçýän suw adamyň zähmetini ýeňilleşdirýär. Ýöne olara biperwaý seretmek bagtsyz hadysalara getirýär.

Ot – adamyň dosty. Ol ýylylyk we ýagtylyk berýär, adamyň zähmetini ýeňilleşdirýär. Ýöne ondan esewanlyk bilen peýdalanylmasa onuň duşmana öwrülmegi-de mümkin.

ÝATDA SAKLAŇ!

Ot – oýnalýan zat däl.

Ýangyn – uly bagtsyzlyga getirýär.

Ot bilen oýun etmek bolmaýar.

Ýangyn ýüze çykanda haýal etmän ululara habar beriň.

Soňra 01 telefon nomeri arkaly ýangyn söndürijilieri duýduryň.

MAZMUNY

Men we gurşaýan älem....................................3
Biziň mekdebimiz...4
Biziň mähellämiz..6
Köçede ýöremegiň kadalary.............................8
Okuwçynyň gün tertibi..................................10
Şahsy gigiýena 12
Gün..14
Ýyl pasyllary..15
Güýzde ösümlükleriň ýaşaýşy.........................16
Adamlaryň güýzdäki zähmeti..........................17
Ösümlikler älemi...18
Ösümligiň görnüşleri....................................19
Gülzar..20
Otag ösümlikleri..21
Öý haýwanlary we guşlary..............................22
Ýabany haýwanlar..24
Guşlar..26
Mör-möjekler...27
Gyş..28
Täze ýyl...29

Biziň peýdalanýan enjamlarymyz.........................30
Aşhanada...31
Elektrik enjamlar...32
Kompýuter 33
Biz Özbegistanda ýaşaýarys.........................34
Suw — ýaşaýyş çeşmesidir.........................36
Miweleri gaýnadylan suwda ýuwup iýiň 37
Bahar...38
Guşlar — biziň dostumyz............................39
Adamlaryň bahardaky zähmeti.......................40
Nowruz baýramy...42
Obamyzyň tebigaty.......................................43
Biziň bagymyz..44
Biz we tebigat..45
Janly burç...46
Ýaşyl dermanhana...47
Salam tomus...49
Adamlaryň tomusky işleri...............................51
Tebigat, hyýal, döredijilik…...........................52
Şulary bilmek gerek!....................................53

AIDA GAYKOVNA GRIGORYANS

ATROFIMIZDAGI OLAM

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining
1- sinfi uchun darslik

(Turkman tilida)

10- nashri

Cho‘lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi – 2013

Terjime eden **Kamiljan Hallyýew**
Redaktor **Şirinjan Abdullaýewa**
Çeper redaktor **Ýaşarbek Rahimow**
Tehniki redaktor **Ýelena Toloçko**
Kiçi redaktor **Gulbaýra Ýeraliýewa**
Korrektor **Şirinjan Abdullaýewa**
Operator **Gulbaýra Ýeraliýewa**

Neşirýat lisenziýasy AI № 163. 09.11.2009. Çap etmäge 2013-nji ýylyň 18-nji martynda rugsat edildi. Ölçegi 70×90 $^1/_{16}$. Arial CE garniturasy. Kegli 18. Ofset çap ediliş usuly. Şertli çap listi 4,09. Neşir listi 4,03. ......nusgada çap edildi. Şertnama № 20–2012. Sargyt №

Özbegistanyň Metbugat we habar agentliginiň Çolpan adyndaky neşirýat-çaphana döredijilik öýi. 100129, Daşkent, Nowaýy köçesi, 30.
Telefon: (371) 244-10-45. Faks (371) 244-58-55.

Özbegistanyň Metbugat we habar agentliginiň «O‘zbekiston» neşirýat-çaphana döredijilik öýünde çap edildi.100129, Daşkent, Nowaýy köçesi, 30.